

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การค้นแปรของสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมของโลก ส่งผลให้อุณหภูมิของโลกสูงขึ้น เกิดผลกระทบต่อสภาพอุตุนิยมวิทยาสำหรับประเทศไทยนั้นประสบกับปัญหาทรัพยากรน้ำ อันเนื่องมาจากพื้นที่ป่าไม้ถูกทำลาย จึงส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำทั้งทางด้านปริมาณและช่วงเวลา ประกอบกับความต้องการน้ำที่มีมากขึ้น พอสรุปได้ดังนี้

1. ความต้องการปริมาณน้ำมากขึ้นและการใช้สอยน้ำอย่างไม่มีประสิทธิภาพขณะเดียวกัน ประชาชนในเมืองใหญ่บางแห่ง มีการใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือยและผิควัตถุประสงค์
2. แหล่งเก็บกักน้ำไม่เพียงพอและขาดระบบการจัดการน้ำที่ดี โดยมีเขื่อนกักเก็บน้ำเพื่อกักเก็บน้ำก่อนจะไหลลงสู่ที่ราบและสู่ทะเลในที่สุด ภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการสร้างเขื่อนค่อนข้างจะหายาก และมีข้อขัดแย้งด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม โครงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ จึงประสบปัญหาในการจัดสร้าง และโครงการชลประทานบางแห่งยังขาดระบบการควบคุมและจัดการน้ำที่ดี องค์กรท้องถิ่นขาดนโยบายและแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ การแก้ปัญหาส่วนใหญ่จะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งขัดกับช่วงระยะเวลาของการพัฒนาทรัพยากรน้ำ โครงการขนาดกลางและขนาดใหญ่ต้องใช้เวลาอย่างน้อย 4 ปีขึ้นไป จึงจะสามารถสร้างแหล่งเก็บกักน้ำได้ จำเป็นต้องมีการวางแผนในรูปแบบของการจัดการลุ่มน้ำ เพื่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างการพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมและการสนองความต้องการกับการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ เช่น ปัญหาน้ำเสียซึ่งเป็นผลมาจากการใช้น้ำของภาคเศรษฐกิจ นอกจากนี้ก็ยังคงเกิดปัญหาน้ำท่วมเฉียบพลันอันเนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาน้ำขังและการระบายน้ำเสียจากชุมชนอีกด้วย

ประเทศไทยของเราไม่เคยประสบกับปัญหาวิกฤติขาดแคลนน้ำช่วงก่อน 30 ปีที่ผ่านมา เพราะในสมัยนั้นทรัพยากรน้ำตามธรรมชาติ เช่น ปริมาณน้ำฝนมีเพียงพอต่อความต้องการแต่ในปัจจุบันจำนวนประชากรและบ้านเรือนเพิ่มขึ้นมาก มีการนำน้ำไปใช้กันมากขึ้น ดินน้ำลำธารที่เคยเป็นแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติและป่าไม้ที่เคยเป็นเสมือนฟองน้ำคอยซับน้ำไว้ตอนฝนตก

เพื่อเก็บน้ำไว้ในดินให้ได้ปริมาณมากๆ ลดน้อยลงมาก เนื่องจากมีการบุกรุกทำลายป่าไม้เอาพื้นที่ไปทำการเกษตร การทำป่าไม้ของกลุ่มนายทุนผู้มีอิทธิพล หรือการทำสนามกอล์ฟ เป็นต้น ป่าไม้ในทุกภาคของประเทศไทยเริ่มหมดไป เป็นการยากที่จะกลับมาให้เหมือนสภาพเดิมเช่นเดียวกับเมื่อ 30 ปีที่แล้ว เพราะระบบนิเวศของแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ ป่าไม้ถูกทำลายและกลายเป็นสาเหตุให้เกิดน้ำแห้งในแม่น้ำต่างๆ โดยเฉพาะในฤดูแล้งและเกิดปัญหาน้ำท่วมเฉียบพลันในฤดูฝน

ในความคิดที่ผ่านมการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมจะถูกกำหนดจากรัฐบาลและองค์กรที่จะใช้ประโยชน์ ซึ่งไม่มีการควบคุมป้องกันที่ดี จึงมีการบุกรุกเพื่อใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการเกษตร อุตสาหกรรม การพัฒนาเมือง การทำป่าไม้ การขนส่ง และกิจกรรมของมนุษย์อย่างไร้ขอบเขต สังคมไม่มีความรับผิดชอบต่อความเสียหายในสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ดังนั้นการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีจะเกิดขึ้นได้ จะต้องอาศัยการจัดการที่ดี นั่นหมายถึงต้องให้มีการกระจายประชากรทั้งถิ่นอาศัย โครงสร้าง อายุ เพศ และการรับรองสิทธิอย่างเหมาะสม

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2540) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบยั่งยืนในสังคมไทย ดังนี้

1. ปรับปรุงยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ โดยใช้ยุทธศาสตร์ที่เน้นความยั่งยืนยาวนาน
2. กลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมของภาคเอกชนไทย ควรมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ
3. ประชาชนระดับท้องถิ่น ชุมชนต่างๆ จะเข้ามาเคลื่อนไหว แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ชุมชนและท้องถิ่นควรมีการตัดสินใจและจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยตนเอง
4. ประชาธิปไตยทางสิ่งแวดล้อมจะเป็นกลไกที่เหมาะสมที่จะให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างแท้จริง

โกวิทย์ พวงงาม; ปรีดี โชติช่วง และพิชัย หวดสูงเนิน (2536: 88-89) เสนอแนวคิดในการจัดการทรัพยากรน้ำ ต้องการให้ประชาชนผู้ใช้น้ำตระหนักในคุณค่าและลักษณะการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เพื่อให้สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลร่วมรับผิดชอบ โดยการสนับสนุน ส่งเสริมให้องค์กรชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น แต่ในปัจจุบัน พบว่าสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรน้ำ ตลอดจนไม่สามารถทราบถึงผลเสียที่อาจเกิดจากการสูญเสียทรัพยากรน้ำ ทำให้ไม่ตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดการทรัพยากรน้ำ อันนำไปสู่การใช้ทรัพยากรน้ำ เพราะมี

แนวโน้มที่จะเกิดปัญหาสูงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่ทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้ทรัพยากรน้ำ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ประชาชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่อาศัยน้ำลำเหมืองที่ได้จากอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ซึ่งจัดสร้างโดยกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในปีงบประมาณ 2530 อาศัยน้ำจากห้วยน้ำช้าง ห้วยน้ำม้า และระบบประปาของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข และคาดว่าในปี พ.ศ. 2546 กระทรวงสาธารณสุขจะโอนอำนาจการจัดการทรัพยากรน้ำให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลสถานให้เป็นผู้ดูแลในฐานะองค์กรท้องถิ่น แต่เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยในตำบลสถานมีความหลากหลายทางด้านอาชีพ ได้แก่ รับราชการ ค้าขาย เกษตรกรรม รับจ้าง ซึ่งทุกอาชีพต่างมีความสำคัญในการใช้ทรัพยากรน้ำด้วยกันทั้งสิ้น กิจกรรมต่างๆ เช่น การประกอบอาชีพทางการเกษตร ในฤดูทำนาที่ฝนทิ้งช่วง การทำการเกษตรหลังฤดูการเก็บเกี่ยว การปลูกพืชอายุสั้น เช่น ข้าวโพด พริก มะเขือ แตงกวา เป็นต้น สามารถที่จะใช้น้ำจากห้วยน้ำช้าง และห้วยน้ำม้าได้ ส่วนการใช้น้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค ประชาชนสามารถใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่มีในตำบลสถาน แต่ที่ผ่านมามีพบว่าแหล่งน้ำบางแห่งมีน้ำไม่เพียงพอและเป็นสนิม และในการทำนาปรังก็ไม่มีน้ำใช้อย่างเพียงพอ แม้ว่าหน่วยงานทางราชการพยายามสร้างมาตรการในการปฏิบัติงาน เช่น การประชาสัมพันธ์ การณรงค์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ แต่ก็ยังเกิดปัญหาตลอดมา ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการขาดความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ เพราะการปฏิบัติของหน่วยราชการมักเป็นการสั่งการจากส่วนกลาง ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ปฏิบัติไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในพื้นที่ที่ปฏิบัติงาน

ผู้วิจัยในฐานะดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริหารส่วนตำบลสถาน มีความสนใจที่จะศึกษาการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรน้ำ ขององค์การบริหารส่วนตำบลสถาน เพื่อนำไปเป็นข้อมูลและแนวทางในการจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดความยั่งยืน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตตำบลสถาน เพื่อนำฐานข้อมูลทรัพยากรน้ำที่ได้จากการศึกษามาเป็นแนวทางการจัดการด้านต่างๆ เช่น ด้านการจัดหาแหล่งน้ำผิวดิน ได้แก่ ห้วย หนอง คลอง บึง ลำธาร ตลอดจนหาพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการขุดสระ ขุดอ่างเก็บน้ำ เพื่อใช้ในด้านอุปโภค บริโภค ส่งเสริมให้ความรู้กับคณะกรรมการผู้ดูแลน้ำ การลดต้นทุนการผลิต โดยเน้นหลักธรรมชาติให้มีการนำระบบประปาภูเขามาใช้ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ด้านการบริการก็จะดำเนินการให้คณะกรรมการผู้ดูแลระบบประปามีความเข้าใจในการทำงานเกี่ยวกับระบบประปารวมถึงการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปกำหนดแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลสถานทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ในการจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดความยั่งยืน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านมติของการทำประชาคมในระดับตำบล เพื่อสามารถดำเนินการนำหลักการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนอย่างแท้จริง

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อจัดเตรียมข้อมูลสำหรับจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรน้ำของตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 พื้นที่การศึกษา

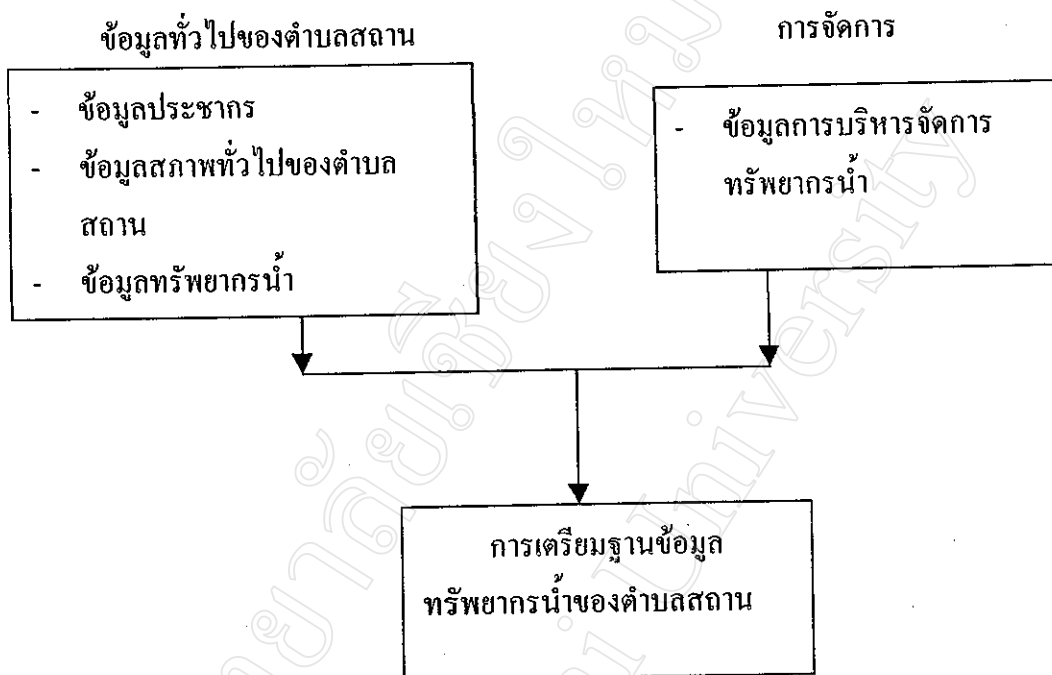
การศึกษาครั้งนี้ กำหนดพื้นที่ในการศึกษา คือ หมู่บ้านในเขตตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จำนวน 14 หมู่บ้าน โดยสอบถามในการจัดการทรัพยากรน้ำที่มีอยู่ในตำบลสถาน รวมถึงรายละเอียดของทรัพยากรน้ำของตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

ก. ข้อมูลการจัดการทรัพยากรน้ำ ของตำบลสถาน ประกอบด้วย

- 1) การบริหารจัดการบ่อน้ำตื้น
- 2) การบริหารจัดการระบบประปาภูเขา
- 3) การบริหารจัดการระบบประปาหมู่บ้าน
- 4) การบริหารจัดการแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น เขื่อน ลำห้วย หนอง คลองบึง

มีการเลือกกลุ่มเป้าหมาย โดยการคัดเลือกกลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำ จำนวน 574 คน

1.3.2 กรอบแนวคิด

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้การศึกษาในครั้งนี้มีความเข้าใจในความหมายของคำบางคำ จึงให้คำจำกัดความเฉพาะ ดังนี้

ประชากร หมายถึง กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำ และกลุ่มผู้นำชุมชนของตำบลสถาน

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำ หมายถึง บ่อน้ำตื้น ระบบประปาภูเขา ระบบประปาหมู่บ้าน และแหล่งทรัพยากรน้ำตามธรรมชาติ

ข้อมูลทรัพยากรน้ำ หมายถึง จำนวนแหล่งน้ำและชนิดของแหล่งน้ำ รวมถึงหน่วยงานที่สนับสนุนเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำของตำบลสถาน

บ่อน้ำตื้น หมายถึง บ่อน้ำตื้นที่ประชาชนสร้างขึ้นมาเอง ในเขตตำบลสถาน
ประปาหมู่บ้าน หมายถึง ระบบประปาหมู่บ้านที่มีการนำน้ำจากใต้ดิน หรือน้ำจากผิวดิน
มาผลิตเป็นน้ำสะอาดตามหลักวิชาการ และมีการจ่ายน้ำตามท่อประปา

ประปาภูเขา หมายถึง ระบบประปาภูเขาที่มีการนำน้ำจากผิวดิน มาผลิตเป็นน้ำใช้ และมี
การจ่ายน้ำตามท่อประปา

แหล่งน้ำธรรมชาติ หมายถึง แหล่งน้ำที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ในเขตตำบลสถาน เช่น
หนอง คลอง บึง

การจัดเตรียมทำฐานข้อมูลทรัพยากรน้ำ หมายถึง การจัดเตรียมข้อมูลทรัพยากรน้ำที่
เป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และสร้างขึ้นมาในเขตตำบลสถาน เพื่อจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรน้ำของ
ตำบลสถาน และนำไป เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนนโยบายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำใน
ตำบลสถาน